

Kántás Balázs

A világgal való kíméletlen szembenézés derűje

Turczi István irodalmi munkásságáról

Kortárs magyar irodalmunk idősebb nemzedékének produktív, jelentékeny és sokoldalú alakja Turczi István. Többek között József Attila-, Magyarország Babérkoszorúja, Prima Primissima- és Pro Cultura Hungarica-díjas költő, prózaíró, drámaíró, műfordító, irodalomszervező, könyvkiadó és folyóirat-főszerkesztő, akinek mind szépírói teljesítménye, mind pedig irodalomszervezői munkássága kiemelkedő.

Turczi lassan negyvenéves irodalmári pályát tudhat maga mögött, ám mégis fáradhatatlanul alkot, írja egyik magas színvonalú, érdekes irodalmi művet a másik után, miközben az ország egyetlen költészeti tematikájú, igen nívós irodalmi folyóiratát, az évente négy alkalommal megjelenő *Parnasszust* főszerkeszti, illetve könyvkiadóként fiatal és kevésbé fiatal írók, költők könyveit adja ki tucattal. Hihetetlen munkabíráásért és önzetlen szorgalmáért az egész kortárs magyar irodalom hátlával tartozik neki.

A szerző műfordítói életműve önmagában is hatalmas, s olyan jelentős külföldi költőket fordított magyarra, mint például az izraeli Itamár Jáoz-Keszt, az amerikai Dale Carnegie, vagy az ausztrál Thomas William Shapcott, hogy csak néhány fontosabb szerzőt említsünk. Műfordítóként Turczi a legkiválóbb nyugatos hagyományokat követi, és mindig egyszerre törekszik a forma- és tartalomhűségre, a magyar nyelv és kultúra pedig számtalan olyan vers- és prózafordítást köszönhet neki, amelyekről legfel-

jebb csupán a bibliográfiai adatokból derül ki, hogy nem magyar szerző írta őket.

A szerző mindemellett kiváló kortárs magyar prózaíró, és ami ez irányú működését illeti, elsősorban a hagyományos történetmesélés híve, lineáris cselekményeket elmesélő prózai művei pedig olykor nem mentesek a mágikus realista jegyeiktől sem – elég, ha a *Minden kezdet, Szemérem* vagy *Deodatus* című regényére gondolunk... Íróként elsősorban az örök, halhatatlan témák érdeklik, mint a szerelem, a felnőtté válás, az öregedés és elmúlás, az emberek egymáshoz való viszonya. Örök témái ellenére azonban hihetetlenül egyéni látás- és gondolkodásmód jellemzi, prózai műveiben mindig történik valamilyen váratlan fordulat, mely a mindenkori olvasót mély elgondolkodásra, ön-reflexióra készíti... A mágikus realizmus mitikus elemei és a hétköznapi valóság kíméletlen láttatása prózai munkásságában egyszerre vannak jelen egészséges arányban. Turczi prózai műveinek nagy erénye, hogy a párbeszédnek szinte mindig realiztikusak és maiak, a szereplőket az olvasó szinte közvetlenül hallja, ezért azonosulni is képes velük. Regényeit, novelláit átlengi ugyanaz a finom, öncélú pajzanságba vagy ízléstelenségbe soha át nem csapó erotika, mely lírai életművében is jelen van – Turczi irodalmi munkásságának ugyanis elengedhetetlen összetevője a másik nem tisztelettel teli szeretete...

Noha a szerzőnek egyáltalán nem fő műneme-műfaja, elmondandó, hogy Turczi István drámaíróként is magas színvonalú alkotó, és nevéhez köthető számos dráma, illetve dramatizált rádiójáték, melyekben ugyanarról a kiváló cselekmény- és karakterteremtő, illetve meghökkentően hiteles párbeszédalkotó készségéről tesz tanúbizonyságot, mint prózai műveiben. Egyszerre tud továbbá nevetetni és megríkatni, feszültséget és (ön)íroniát teremteni, ahogyan az a jó dramaturgiai érzékkel megáldott írótól minden esetben elvárható....

Turczi István azonban – s talán ezzel ő maga is egyetért – mindenekeelőtt költő, s mennyiségileg a legtöbbet és talán a legjelentősebb műveit is a lírai műnemben alkotta. Költészete egyszerre

realista és humanista, noha hatalmas és diverzifikált költői életműve nem igazán sorolható be egyetlen irodalmi paradigmába. Kedveli a kísérletezést, számtalan költői hangnemben és formában képes megszólalni, mégis mindig következetesen önmaga marad.

Szepes Erika 2013-ban kismonográfiát publikált Turczi István költészetéről, melyben a szerzőt többek között az emlékezet és a hagyományörzés költőjének aposztrófálja, költészetét az *emlékezet-felejtés-megőrzés* hármasság folyamatára fűzve fel. Rávilágít arra, hogy Turczi István lírája mennyire *nem posztmodern*, hiszen többnyire korántsem agnosztikus vagy értelmezhetetlen szövegeket produkál, hanem nagyon is szervesen illeszkedik a modern költészeti hagyományhoz. Modernség és posztmodernség közé helyezi el líráját, kimutatva, hogy érzékeli ugyan a posztmodern kor problémáit, s költészetében – eredményesen – fel is használja a posztmodern stílusjegyeket, emellett azonban a nihilizmus korában is bizonyos értékek mellett erősen elkötelezett, modern világnézet olvasható ki verseiből. Az alanyiség alakzatát és az utazás toposzát vizsgálja Turczi költészetében, magányos lírai utazónak aposztrófálja a költőt, aki lényegében önmagához érkezik vissza verseiben. Líráját megkísérli elhelyezni az *új-szenzibilis*nek nevezett poétikai térben, majd rávilágít, hogy Turczi még a XXI. században is mintha hinne az öröklétben és a transzcendensben, ezzel ugyancsak szembefordulva a posztmodern kor és paradigma(rendszer) szinte kötelező értékvesztettségével.

Szepes Erika többek között elemzésnek vetette alá Turczi István szójátékait, s arra a következtetésre jutott, hogy esetében jórészt nem öncélú, posztmodern nyelvjátról, sokkal inkább a modernség irodalmi tradíciójához köthető *szómágiáról* van szó. Legutóbbi verseskötetei közül *A változás memóriája* és a lírai főműveként is aposztrófált *Üresség* című könyvével Szepes megítélése szerint többek között Rilke poétikájához tér vissza. Költői beszélője szinte a végletes magány állapotában leledzik ugyan, ám ez *teremtő magány*, melyben/melyből egész autonóm világot képes létrehozni.

Turczy minden általa alkotott irodalmi műben értéket képvisel egy értékvesztett történelmi időben; a posztmodern vagy inkább már a posztmodern utáni korban is *modern*, azaz tulajdonképpen értékőrző költészetére ez pedig halmozottan igaz. Szepes Erika meggyőzően mutatja ki a szerző irodalmi munkásságában a *jelentés*, *személyesség* és a *képviseletiség* jelenlétét a posztmodern szélsőséges értékpluralizmust hirdető korban. Turczy Istvánt a modernség hagyományához visszanyúló, verseiben sokrétűen megnyilatkozó, ám mindenképpen értékőrző költőnek látja és láttatja, és e megállapítást bátran vonatkoztathatjuk a szerző legutóbbi, *Üresség* című verseskötetére is, mely a költő szándéka szerint is lírai főmű.

Fény és sötétség, remény és reménytelenség, teljesség és üresség, személyes és közösségi létezés, individualizmus és egyetemesség – ezek a nagy, a költőket az ősidőktől kezdve foglalkoztató ellentétpárok Turczy István elégiko-szimfóniájának központi motívumai. Nehéz az *ürességről* mint filozófiai, pszichológiai, társadalmi fogalomról a huszonegyedik században úgy verset írni, hogy a szöveg ne fulladjon közhelyhalmozásba. Az egyetemes humanizmust képviselő, mindenkiért és mindenki helyett megszólaló, a posztmodern korban is részben a modernség értékőrző hagyományának nyomdokain járó Turczy Istvánnak azonban mindez meggyőzően, nagy erudícióval sikerült. Az *Üresség* kétségtelenül jelentős, egyetemes értékeket közvetítő, értelmezési lehetőségekben páratlanul gazdag darabja mind a kortárs magyar költészetnek, mind Turczy István lírai életművének. Ebben, de lényegében minden művében Turczy utazásra invitálja mindenkori olvasóját, melynek révén mind az őt körülvevő világhoz, annak paradox ürességéhez és teljességéhez, mind pedig önmagához, belső teljességéhez és ürességéhez közelebb juthat. Csupán rajtunk, olvasókon múlik, követjük-e a költőt a mély jelentést hordozó szavak útján.

A szerző monográfusai közül Szepes Erika, Kabdebó Lóránt vagy Vilcsek Béla is leírta már a *tragikus derű* fogalmát, amely Turczy István irodalmi műveinek hangulatát, üzenetét, világát

jellemzi. Habár nagyon változatos prózai, drámai, és elsősorban lírai életműről beszélhetünk, úgy vélem, ez az, amivel az életmű a leginkább jellemezhető... Turczi ugyanis kíméletlenül leír és elemez, legyen szó prózáról, drámáról, líráról, az embert és az őt körülvevő világot mindig pontosan és analitikusan értékeli, olvasóját pedig mindig szembesíti a kíméletlen diagnózissal. És hát, valljuk be, az ember és az őt körülvevő világ, ha egy kicsit is ismerjük, olyan sok öröme és boldogságra – főként így a huszonegyedik században – okot éppenséggel nem ad, pesszimizmusra és aggodalomra annál inkább. Turczi irodalmi műveinek mindenkor beszélője azonban gyakorlatilag sohasem pesszimista – mindig megőrzi derűjét a kétségtelenül tragikus megállapítások ellenére is... A világgal és önmagunkkal való derűs szembenézés képessége, a minden körülmények között megőrzött optimizmus, a gyorsan és kiszámíthatatlanul változó korszakban is stabil értékekhez való ragaszkodás pedig olyan tulajdonsága Turczi István irodalmi életművének, amely a kortárs irodalmon belül azt mindenképpen egyedivé és értékessé teszi.